

Budaházi Árpád

A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN ALKALMAZOTT POLIGRÁF

Megtiszteltetésnek érzem, hogy felkérést kaptam tanulmány írására Polt Péter tanszékvezető egyetemi tanár 70. születésnapjára készülő ünnepi kötetben. Professzor úrral a 2000-es évek elején hallgató koromban találkoztam a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, majd évekkel később oktató kollégaként a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Karán. Legfőbb ügyész úr előadásait mindig is nagy érdeklődéssel hallgattam, mert minden alkalommal kaptam olyan mondatokat, amelyeket felhasználhatok a tanóráimon is. Olyan jogtudós, akiben ötvöződik az elméleti tudás és a szakmai tapasztalat. Kívánom, hogy még sok-sok előadást hallhassunk az ünnepelttől! Isten éltesse sokáig!

1921-BEN SZÜLETETT MEG A MODERN POLIGRÁF

A műszeres vallomásellenőrzés legismertebb, legelterjedtebb módszere a poligráfós vizsgálat. John Larson (USA) kaliforniai rendőrtiszt alkotta meg, és 1921-ben el is kezdte alkalmazni a műszert: a poligráf segítségével felderítette a kaliforniai egyetem kampuszán elkövetett lopássorozat elkövetőjét. 38 kollégista lány közül választotta ki a tolvajt.¹ Ugyanebben az évben San Franciscóban is használta a poligráfot, ahol egy eltűnt pap ügyében nyomoztak.² Azt feltételezték a papról, hogy megölték. Néhány nap múlva egy helyi pék holttestet talált a tengerparton, amelyről kiderült, hogy a keresett pap. A felfedező tanú élénken érdeklődött, hogy jár-e neki a nyomravezetői jutalom. A hatóság poligráfós vizsgálattal kívánta tisztázni, hogy köze lehetett-e a tanúnak az emberöléshez.

¹ GRUBIN–MADSEN 2005.

² BUDAHÁZI 2022: 295.

A poligráf hazugságot jelzett, amit közöltek is a pékkel. A pék beismerő vallomást tett.³ A kezdeti sikereknek is köszönhető, hogy a poligráfos vizsgálat nemcsak az Amerikai Egyesült Államokban, hanem az egész világon elterjedt. Éveknek kellett eltelniük viszont, mire Magyarországon is megjelent a műszer. Hazánkban 1978-tól alkalmazzák büntetőeljárásban.⁴ Az elmúlt évtizedekben a poligráf is több esetben vált nélkülözhetetlen technikai eszközzé a bűnügyi nyomozás során.⁵

Larson poligráfja és a vizsgálati metodikája az évtizedek alatt sokat változott. A poligráfos hazugságvizsgálat a lelepleződés lehetséges következményeitől való félelmet detektálja a specifikus félelmi reakciómintázatok vizsgálata alapján. Három feltétele van az elvégzésének: egyrészt, hogy legyen meg a lelepleződés lehetősége. Másodszor, a lelepleződés kellemetlen következményekkel járjon. Mindezeken túlmenően az is kell a mérés sikerességéhez, hogy a vizsgált személy ezeket a következményeket el akarja kerülni.⁶

A poligráfos hazugságvizsgálat sajátossága, hogy ember (szaktanácsadó) vizsgál embert (tanú, gyanúsított). Ezek a körülmények magukban hordozzák az emberi tényező, pontosabban a hibázás veszélyét. A tévedés elkerülése érdekében a vizsgálati metodika alapján a szaktanácsadók csak akkor értékeli megtevesztőnek a vizsgált személy tagadó válaszát, ha biztosak benne, hogy valóban megtevesztő.

A tanulmány ismertetni kívánja, honnan hova jutott el a több mint egy évszázados műszer, és röviden bemutatja, milyen jellemzői vannak a poligráfos vizsgálatnak a büntetőeljárásban.

MŰSZERFEJLESZTÉSEK

Larson poligráfja három csatornával rendelkezett: egyidejűleg mérte a vérnyomást, a pulzusszámot és a légzést. 1939-ben újabb csatornával bővült a poligráf, Keeler galvanográfot kapcsolt a vérnyomás-, pulzus- és légzésmérő berendezéshez. Keeler újítása volt az is, hogy az 1920-as években továbbfejlesztette a poligráfkérdézési technikáját, amely ekkor még kizárólag a releváns és irreleváns

³ SZLAVIKOVICS 2006: 321.

⁴ GÁRDONYI 2019.

⁵ GÁRDONYI–HAUTZINGER 2021: 1727.

⁶ KÁRMÁN–SZABÓ 2020: 10.

kérdések váltakozásából állt. A vizsgálati metodika részévé tette a kártyatesztet, amelynek során az alanynak egy kártyát kellett kiválasztania, ő pedig a poligráf segítségével megállapította, hogy melyik lapot húzta.⁷

A Keeler-féle négycsatornás poligráfhoz Reid 1945-ben egy újabb csatornát kapcsolt, így a műszer az izomaktivitást is mérte. Reid egy speciális fotelt készített, amellyel érzékelhetővé vált az alany kar- és lábmozgása. Felfedezte, hogy akaratlagos izommozgással a mért értékek befolyásolhatók. Reid továbbfejlesztette Keeler kérdezéstechnikáját is: 1947-ben kidolgozta az általános kérdések tesztjét, amely előrelépés volt a poligráfos vizsgálat módszertanában. Míg korábban releváns és irreleváns kérdéseket tettek fel, addig Reid ezen kérdések közé betette az úgynevezett „kontroll” kérdést. Ez az alany előéletére vonatkozó olyan kérdés, amelyet letagad, mert ha nem így tenne, kellemetlen lenne számára. 1959-ben David Lykken megalkotta a feszültségcsúcsesztet.⁸ A teszt kiindulási alapja, hogy vannak olyan körülményei a bűncselekmény elkövetésének, amelyekről feltételezhetően csak az elkövető tudhat. A kérdéssorban alkalmaznak egy kulcskérdést és irreleváns kérdéseket. Azt figyelik, hogy lereagálja-e a vizsgált személy a kulcskérdést. Az általános kérdések tesztje és a feszültségcsúcsesztet ma is alkalmazott kérdéssortípusa a poligráfos vizsgálatnak.⁹

További előrelépésként értékelhető, hogy az 1960-as években Cleve Backster bevezette a ma is használatos numerikus értékelést.¹⁰ Numerikus értékeléssel határozzák meg, hogy a vizsgált személy őszintén tagadja-e a bűncselekmény elkövetését, illetve hogy bármilyen információval rendelkezne az üggyel kapcsolatban. A numerikus értékelés tovább objektivizálja a poligráfos vizsgálati metodikát, mert kidolgozott pontozási szempontrendszer határoz meg. Az 1970-es évek végén Joseph F. Kubis, a New York-i Fordham University kutatója elsőként vett igénybe számítógépes alkalmazásokat a poligráfos görbe vizsgálatokor. A komputerizált poligráfos vizsgálatról Kubis a további objektivitást várta.¹¹

Ezekre az évekre tehető annak a korszakváltásnak a kezdete, amikor az analóg poligráf elindult azon az úton, amely a digitális műszerhez vezetett. Az 1980-as évek elején John C. Kircher és David C. Raskin az utah-i egyetemen kutatásokat

⁷ BUDAHÁZI 2021: 15–16.

⁸ LYKKEN 1959.

⁹ BUDAHÁZI 2022: 296.

¹⁰ GRUBIN–MADSEN 2005.

¹¹ MATTÉ 1996.

végzett a komputerizált poligráfon, és 1988-ban kifejlesztették a Computer Assisted Polygraph Systemet. Ez magába foglalta az első olyan algoritmust, amelyet a diagnosztikai célokra összegyűjtött pszichofiziológiai adatok kiértékelésére használtak. 1992-ben hivatalosan is új korszakba lépett a poligráf, a számítógépes korba: a korszerű digitális technika ekkor váltotta fel az analógot.¹²

POLIGRÁFOS VIZSGÁLAT AZ ELŐKÉSZÍTŐ ELJÁRÁSBAN ÉS A NYOMOZÁSBAN

Az előkészítő eljárásban a leplezett eszközök alkalmazásával kapcsolatban mérülhet fel a poligráfos vizsgálat. Bizalmi személy vizsgálható poligráffal. Bizalmi személy az, aki ingyenesen vagy ellenszolgáltatásért cserébe bűncselekményre vonatkozó információt közöl a hatósággal. Tanú és terhelt az előkészítő eljárásban még nincs, így fel sem merül a vizsgálatuk.¹³

A nyomozási főszakasz felderítési és vizsgálati szakaszában is helye van a poligráfos vizsgálatnak. A felderítési szakaszban a tettes azonosításában nyújthat segítséget, amikor is a szaktanácsadó a tanút abból a célból vizsgálja, hogy lehetett-e elkövetője a bűncselekménynek.¹⁴ Használata jelentősen javíthatja a nyomozás hatékonyságát,¹⁵ amikor a nyomozó hatóság nem elsődlegesen a bizonyíték gyűjtésére koncentrál.¹⁶ A felderítési szakasz a gyanúsított kihallgatásával fejeződik be, ezért a vizsgálati szakaszban kaphat helyet a gyanúsított poligráfos vizsgálata, amikor azt ellenőrzik, hogy valóban ő követte-e el a bűncselekményt. A vizsgálati szakaszban a tanú poligráfos vizsgálata is lehetséges, amikor kétség merül fel arra vonatkozóan, hogy a tanú valóban csak annyit tud-e az ügyről, amennyit megoszt a hatósággal, esetleg nem ő volt-e a bűncselekmény elkövetője. A poligráfos vizsgálatot a hatóság hivatalból és indítványra¹⁷ is elrendelheti, viszont a vizsgálat elvégzéséhez szükség van az alany beleegyezésére. Nagykorú tanú és felnőttkorú gyanúsított vizsgálható poligráffal. A szaktanácsadó feljegyzést készít a vizsgálatról, amely a nyomozási ügyiratok részét képezi.

¹² BUDAHÁZI 2021: 17–18.

¹³ BUDAHÁZI 2022: 297.

¹⁴ KRISPÁN 2005: 105.

¹⁵ VÁRI 2015.

¹⁶ POLT 2018: 36.

¹⁷ HORGOS 2021: 147.

A POLIGRÁFOS VIZSGÁLAT ÉS A BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS

Poligráfós vizsgálatra a bírósági eljárásban nem kerülhet sor. Ez nem jelenti azt, hogy a poligráfós vizsgálat eredményét tartalmazó feljegyzést ne lehetne a tárgyalás anyagává tenni. A bíróság megteheti, hogy az ítélete indokolási részében utal a poligráfós vizsgálat eredményére. A Fővárosi Ítéltábla 5/2014. (IX. 29.) büntető kollégiumi véleménye szerint a poligráfós vizsgálat eredménye nem minősül bizonyítási eszköznek.

„A nyomozás előbbre vitelét szolgáló szerepe viszont vitathatatlan, épp a poligráfós vizsgálat eredménye vezethet egy tárgyi bizonyítási eszköz, vagy okirat felkutatásához, vagy egy újabb tanú kihallgatásához. A poligráfós vizsgálat nem »bizonyítékszerzés« történik, hanem a bizonyítási eszközökből származó bizonyíték hitelességének az ellenőrzése.”¹⁸

A 2010-es évek elején voltak olyan bírósági döntések, amelyek vallomást erősítő bizonyítékként vették figyelembe a poligráfós vizsgálat eredményét. 2014-től viszont az volt tapasztalható, hogy az ítéltáblák sorra utaltak arra, hogy a poligráfós vizsgálat nincs nevesítve a bizonyítási eszközök között, ezért nem tekinthető bizonyítéknak.¹⁹

A büntetőeljárás törvény (IV. Be.)²⁰ 2018-as hatálybalépését követően újra változott a bírósági gyakorlat: fel-feltűnik egyes ítéletekben, hogy a bizonyítékok között említik a poligráfós vizsgálat eredményét. Fontos hangsúlyozni, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye, ha bizonyíték is, önmagában, más bizonyítékok nélkül nem elegendő a bűnösség megállapításához.

A POLIGRÁFOS VIZSGÁLAT KORLÁTAI

A poligráfós vizsgálatnak számos korlátja van, amely nehezítheti, hogy eredményes legyen. Ha a poligráfót alkalmazó nyomozó hatóságot vizsgáljuk, problémát okozhat, ha a nyomozónak kevés a tapasztalata a poligráffal. A tapasztalatlanság és a hozzá nem értés abból fakadhat, hogy a büntetőügyeknek még az 1%-át

¹⁸ Fővárosi Ítéltábla 5/2014. (IX. 29.) BK vélemény.

¹⁹ BUDAHÁZI 2022: 298.

²⁰ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

sem éri el a poligráfós ügyek száma. Tapasztalatlanság okozhatja, ha a nyomozó nem időzíti megfelelően a poligráfós vizsgálat igénybevételét. Meg kell találnia az ideális időpontot a vizsgálat elvégzésére annak függvényében, hogy milyen célból veszi igénybe a műszert. Van, amikor túl hamar veszik igénybe a poligráfót: ha nyomoztak volna még két-három napot, a szaktanácsadó adott esetben jobb kérdéseket tehetett volna fel a poligráfós vizsgálat során. Az is probléma, ha hosszára nyúlt kihallgatást követően a kimerült alanyt vizsgáltatnék. Nála a koncentráció nem biztos, hogy fenntartható, ezért nem javasolt ilyenkor a poligráf igénybevétele. A vizsgálandó személy nem kellő ismerete is korlátot jelenthet. A nyomozónak fel kell előzetesen mérnie, hogy az alany alkalmas-e a vizsgálatra, megfelelő-e a mentális, illetve egészségi állapota. A nyomozónak azt is meg kell éreznie, hogy az alany vállalni fogja-e a poligráfós vizsgálatot. A nem kellő alapossággal végzett nyomozás is nehezítheti a poligráfós vizsgálatot. Szűkíti a poligráfós vizsgálat során feltehető kérdések számát, másrészt a nem kellő alaposság pontatlanságokat okozhat, aminek következményeként előfordulhat, hogy a nem megfelelő nyomozási adatok miatt rossz kérdést tesz fel a szaktanácsadó a vizsgált személynek. A kellenél több nyomozási információ közlése a vizsgálandó személlyel sem segíti a poligráfós vizsgálatot.²¹

A poligráfós vizsgálat fontos szereplője a szaktanácsadó. Minél több vizsgálati szám van a szaktanácsadó mögött, annál nagyobb az esélye annak, hogy eredményesen vizsgál. Ez az alanyon is múlik, viszont általában a nagy tapasztalattal rendelkező szaktanácsadó jó eséllyel nem téved a vizsgálati eredmény megállapításánál, illetve megfelelő kérdéseket fogalmaz meg. Problémát jelent a tapasztalatlanság akkor is, ha a szaktanácsadó nem veszi észre, amennyiben az alany manipulálni próbálja a vizsgálatot. A felkészületlenség is korlát. A szaktanácsadó felkészületlen, ha nem fordít elegendő időt a nyomozási ügyiratok tanulmányozására, illetve a megfelelő kérdések megfogalmazására.

Problémát jelent, ha a szaktanácsadói túlterheltség miatt sokat kell várni a poligráfós vizsgálat elvégzésére. A megfelelő időzés követelménye sérülhet ekkor.

Mivel embert vizsgálnak poligráffal, ezért önmagában ez a tény korlátokat jelenthet. Van, amikor az alany alkalmatlan a poligráfós vizsgálatra. Az alany alkalmatlansága fakadhat az egészségügyi állapotából (például asztmás rohamai, keringési zavarai vannak), valamint az intellektuális (például nem képes értelmezni a feltett kérdéseket) és önismereti (például pszichopata) szintjéből.

²¹ BUDAHÁZI 2022: 298–299.

Aki a vizsgálat előtt kábítószer fogyasztott, nyugtatót szedett be vagy kialvatlan, alkalmatlan a vizsgálatra. Szintén nem végzik el a vizsgálatot, ha például várandós nőt kellene vizsgálni, hogy ne veszélyeztessék sem az ő, sem a magzatának az egészségét. A lelepleződéstől való félelem hiánya is alkalmatlanná teheti az alanyt a vizsgálatra, és az is, ha az alany beismerő vallomást tett. Ez azért jelent problémát, mert a vizsgálati metodika alapja a tagadásban lévő személy leleplezése a műszer segítségével. Az alany tagadja, hogy elkövette a bűncselekményt, és tagadja, hogy bizonyos információi lennének a bűncselekmény elkövetésének körülményeiről.²² A vizsgálatba való bele nem egyezés akadályát jelenti a poligráf igénybevételének. A beleegyezés megtagadása történhet a nyomozó hatóság előtt, illetve a szaktanácsadónál is. Bárhol is ne egyezzen bele az alany a vizsgálatba, a poligráf vizsgálat nem végezhető el.

A poligráf módszerből fakadó korlát, hogy nem 100%-os a megbízhatósága, költségekkel jár az alkalmazása, és nem lehet kizárni, hogy az alany nem manipulálja a poligráf vizsgálatot. A vizsgálandó személy életkora is korlátot jelent. A IV. Be. 87. § (2) bekezdése, illetve 96. § (2) bekezdése alapján kizárólag felnőttkorú gyanúsított és nagykorú tanú vizsgálható poligráffal. A törvényi szabályozással egyet lehet érteni, mert egyrészt kíméli a kiskorúakat, másrészt a 18 év alattiak jelentős részénél vélhetően nem lenne eredményes a poligráf vizsgálat.²³

ZÁRÓGONDOLATOK

A poligráf az elmúlt bő 100 évben számos változáson ment keresztül. A háromcsatornás poligráf újabb csatornák mérésére lett alkalmas, és változott a vizsgálati metodika is. Változtak a tesztstruktúrák, az analóg poligráf helyett digitális poligráfot alkalmaznak, és áttértek a numerikus értékelésre, amely növeli a vizsgálati metodika objektivitását.

A poligráf vizsgálat általában jól orientálja a nyomozást, viszont a poligráf nem csodaszer, a hiba lehetősége is benne rejlik a módszerben, mivel ember (szaktanácsadó) vizsgál embert (tanút, gyanúsítottat). Az emberi tényező miatt előfordulhat téves vizsgálati eredmény, de ennek csekély az esélye, mivel a szaktanácsadói gyakorlat alapján akkor minősítenek megtevéstőnek egy kritikus kérdésre érkező tagadó választ, ha az a válasz valóban megtevéstő. Ha nem biztos

²² BUDAHÁZI 2021: 60.

²³ CZENCZER 2018.

benne a szaktanácsadó, és ezt a gondolatot a numerikus értékelés eredménye is alátámasztja, akkor a szaktanácsadó nem dönthet el (a válaszoló őszintesége) jelzéssel él a hatóság felé. Ez a gyakorlat is segíti, hogy ne mutasson a poligráf olyan személynél megtévesztő reakciót, aki nem elkövetője a bűncselekménynek. Ne értékelje a szaktanácsadó az alany tagadását megtévesztőnek, amikor nemmel válaszol arra a kérdésre, hogy ő követte-e el az emberölést.

Korlátai ellenére a poligráf bizonyította az elmúlt évtizedekben, hogy ha alkalmas az ügy poligráf igénybevételére, és szüksége is van rá az ügynek, érdemes igénybe venni.

IRODALOMJEGYZÉK

- BUDAHÁZI Árpád szerk. (2021): *A műszeres vallomás-ellenőrzés fejlődési irányai*. Budapest: Ludovika.
- BUDAHÁZI Árpád (2022): Gondolatok a 100 éves poligráfról. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *A rendkívüli helyzetek biztonsági tényezői*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXIV. Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja a Magyar Rendészettudományi Társaság közreműködésével, 295–299.
- CZENCZER Orsolya (2018): A gyermekbántalmazás és az erőszakos bűnelkövetés összefüggéseinek vizsgálata a hazai büntetés-végrehajtásban. In *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis – Acta Juridica et Politica* (81). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 187–198.
- GÁRDONYI Gergely (2019): A szaktanácsadó új szerepe a büntetőeljárársban. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Gondolatok a rendészettudományról: írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából*. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, 143–155.
- GÁRDONYI Gergely – HAUTZINGER Zoltán (2021): A kriminalisztikai kutatások fejlesztésének lehetősége. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1725–1740. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.3>
- GRUBIN, Don – MADSEN, Lars (2005): Lie Detection and the Polygraph: A Historical Review. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 16(2), 357–369. Online: <https://doi.org/10.1080/14789940412331337353>
- HORGOS Lívía (2021): A ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése. In SZABÓ Csaba – MOLNÁR Dániel (szerk.): *Studia Doctorandorum Alumnae. Válogatás a DOSz Alumni Osztály tagjainak doktori munkáiból*. II. kötet. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 11–260. Online: <https://doi.org/10.23715/SDA.2021.2.1>
- KÁRMÁN Gabriella – SZABÓ Judit (2020): A poligráf alkalmazásának tapasztalatai egy empirikus kutatás tükrében. *Ügyészségi Szemle*, 5(1), 6–28.

- KRISPÁN István (2005): Tájékoztatás és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfós hazugság-vizsgálat. *Belügyi Szemle*, 53(1), 102–111.
- LYKKEN, David T. (1959): The GSR in the Detection of Guilt. *Journal of Applied Psychology*, 43(6), 385–388. Online: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0046060>
- MATTÉ, James Allan (1996): *Forensic Psychophysiology Using the Polygraph: Scientific Truth Verification, Lie Detection*. Williamsville, NY: J.A.M. Publications.
- POLT Péter (2018): A büntetőeljárás törvény újításainak várható hatásai. *Belügyi Szemle*, 66(9), 29–38. Online: <http://doi.org/10.38146/BSZ.2018.9.2>
- SZLAVIKOVICS István Gábor (2006): A poligráf alkalmazásának lehetőségei és korlátai. In DRINÓCZI Tímea (szerk.): *Studia iuvenum iurisperitorum 3. A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara hallgatóinak tanulmányai*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 316–339.
- VÁRI Vince (2015): Hatékonyság a nyomozásban. In SCHAU B Anita – SZABÓ István (szerk.): *III. Interdiszciplináris doktorandusz konferencia*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat, 177–195.

